

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Sivistystyönantajat ry (myöhemmin Sivista) haluaa lausua oikeusministeriölle luonnoksesta valtioneuvoston periaatepäätökseksi suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla. Sivista pitää demokratialinjausten tarkastelua tarpeellisena ja ajankohtaisena. Sivista pitää tärkeänä, että periaatepäätöksessä tuodaan esille eri yhteiskunnan osa-alueiden merkitystä demokratian vahvistamisen kannalta. Luonnoksessa on esimerkiksi nostettu esiin koulutuksen, vapaan sivistyksen, järjestöjen ja kulttuurin merkitys demokratian edistäjinä.

Sivista katsoo, että sivistyksellä laajasti ymmärrettynä on keskeinen rooli sekä yksittäisten kansalaisten että koko yhteiskunnan demokratiakäsityksen ja -taitojen vahvistajana. Koulutusjärjestelmäämme ohjaa arvopohja, jossa korostuvat esimerkiksi demokratia, aktiivinen toimijuus sekä elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Perusopetuksessa tavoitteena on muun muassa tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa puolestaan tavoitteena on muun muassa tukea opiskelijoiden kehitystä hyväksi, tasapainoisiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi. Pitämällä huolta koulutusjärjestelmämme toimintakyvystä ja huolehtimalla kasvattajien sekä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien edellytyksistä toteuttaa tehtäväänsä laadukkaasti voimme tarjota jokaiselle lapselle ja nuorelle tasapainoisen maailmankuvan sekä terveen itseymmärryksen ja luottamuksen omaan osaamiseen. Tämä antaa hyvät edellytykset ylläpitää yhteiskuntarauhaa ja vahvistaa demokratian toimimista.

Sivista esittää lausunnossaan huomioita erityisesti linjaukseen 3: Demokratia-, ihmisoikeus-, ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

-

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*
- *Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.*
- *Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.*

-

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- *Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.*
- *Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.*
- *Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.*

- ***Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).***
- ***Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.***
- ***Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.***
- ***Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.***

Sivista katsoo, että demokratiakasvatus on tärkeä osa kaikkea koulutusta ja toteutuukin erityisellä tavalla historian ja yhteiskuntaopin opetuksessa, mutta lisäksi läpileikkaavasti eri oppiaineiden opetuksessa sekä yleisesti oppilaitosten toimintakulttuurissa. Sivista painottaa, että demokratiaan ja ihmisoikeuksiin liittyvien tietojen ja taitojen hankkiminen ei voi olla yksittäisten oppituntien tai -kurssien aihe, vaan sivistysjärjestelmä tuottaa kokonaisuudessaan näitä valmiuksia.

Sivista huomauttaa, että luonnoksessa on käytetty termejä perusopetus, yleissivistävä koulutus ja ammatillinen koulutus (esim. s. 21). Perusopetus ja lukiokoulutus muodostavat yhdessä yleissivistävän koulutuksen kokonaisuuden, joten täsmällisempää olisi yleissivistävän koulutuksen sijaan mainita lukiokoulutus.

Sivista pitää kannatettavana ehdotusta ajankohtaisen ja monipuolisen demokratiaan ja ihmisoikeuskysymyksiin liittyvän opetusaineiston tuottamista oppilaitosten käyttöön. Sivista katsoo, että erillisen osaamiskeskuksen perustamisen sijaan parhaat edellytykset demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämiseksi on Opetushallituksella, joka toimii koulutuksen asiantuntijavirastona. Näin demokratia- ja ihmisoikeusteemat eivät jää irrallisiksi vaan tulevat otetuksi huomioon laajasti opetussuunnitelmien perusteiden laadinnassa ja kehittämisessä.

Sivista katsoo, että pelkän täydennyskoulutuksen sijaan linjauksessa olisi syytä puhua laajemmin opettajien työuran aikaisesta osaamisen kehittämisestä – yksittäisten täydennyskoulutusten vaikuttavuus voi jäädä pisteittäiseksi. Keskeistä olisi esimerkiksi osaamisen jakaminen työyhteisössä sekä erilaiset yhteistyöhankkeet paikallisten toimijoiden kanssa.

Sivista ehdottaa ”opettajarekisterin perustaminen” -kohdan poistamista (s. 24). Opettajarekisteri olisi toimialaa jäykistävä rakenne, joka heikentää alan työmarkkinoiden toimivuutta. Se ei myöskään olisi ratkaisu demokratia- ja ihmisoikeusteemoihin liittyviin täydennyskoulutushaasteisiin. Rekisterin perustaminen ei itsessään lisää opettajien osaamista demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksessa, joten sen mainitseminen tässä yhteydessä on varsin keinotekoisia.

Digitaalinen toimintaympäristö on lisännyt altistumista disinformaatiolle. Sivista pitääkin tärkeänä, että koulutusjärjestelmässä paitsi opitaan digitaalisia taitoja, myös totutaan toimimaan luontevasti digitaalisessa toimintaympäristössä koko opinpolun ajan. Sivista katsoo, että erityisesti perusopetuksessa tulisi purkaa lainsäädännöllisiä esteitä digitalisaation hyödyntämiseen esimerkiksi sallimalla etäopetuksen hyödyntäminen myös muulloin kuin poikkeusoloissa.

Viimeaikaiset kriisit ovat osoittaneet informaatiovaikuttamisen määrän lisääntyvän. Informaatiovaikuttaminen voi sosiaalisen median kautta kohdistua myös yksittäisiin kansalaisiin, jolloin kyky arvioida tiedon luotettavuutta ja uskottavuutta korostuu. Koulutusjärjestelmä antaa eri tasoilla eväitä medialukutaitoon sekä tarjotun tiedon arviointiin ja tarvittaessa kyseenalaistamiseen. Viranomaisviestintä tai perinteisen median kanavat eivät välttämättä tavoita lapsia ja nuoria. Tällöin opetus- ja kasvatushenkilöstöllä on tärkeä rooli ajankohtaisten tilanteiden ja ilmiöiden käsittelyssä yhdessä lasten ja nuorten kanssa.

Sivista painottaa, että kansalaisyhteiskunnan toimijat tulee ymmärtää laajasti. Esimerkiksi tulee huomioida lähellä kansalaisia toimivat paikalliset yhdistykset ja seurakunnat, joiden rohkaiseminen yhteistyöhön alueen koulutus- ja kulttuuritoimijoiden (esim. toimenpide-ehdotuksissa mainitut museot ja kirjastot) kanssa tavoittaisi aliedustettuja ryhmiä. Erityisesti vapaan sivistystyön toimijoilla voisi olla tässä merkittävä rooli.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

-

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*

- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistuminstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

-

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*
- *Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.*
- *Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.*

-

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti
Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- *Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.*
- *Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.*

- ***Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.***
- ***Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).***

-

Tikkinen Annakaisa
Sivista - Sivistystyönantajat ry